| تاریخ دریافت:۱۳۹۸/۹/۱۹ | تاریخ پذیرش:۱۳۹۸/۱۲/۲۱ |

# نیازسنجی پژوهشی در فقه روان‌شناسی

**حمید مهدی‌زاده**

**دانشجوی دکتری قرآن و روان‌شناسی جامعةالمصطفی العالمیه. قم. ایران.**

amirmahdizadeh@yahoo.com

**سید علی موسوی**

**استادیار گروه فقه جامعةالمصطفی العالمیه. قم. ایران.**

sas.mousavi110@yahoo.com

## چکیده

هدف این پژوهش شناسایی نیازهای پژوهشی در فقه روان‌شناسی است تا گامی مؤثر در زمینهٔ برنامه‌ریزی پژوهشی و انجام پژوهش‌های دارای اولویت بردارد. روش این پژوهش کیفی و ترکیبی از روش پیمایشی و تحلیل محتواست. جامعهٔ آماری در بخش منابع اسنادی، کلیهٔ منابع اسنادی در فقه روان‌شناسی در بخش منابع انسانی کارشناسان شهر قم و در بخش سازمانی، مراکز مشاورهٔ دینی شهر قم است و نمونهٔ آماری شامل ۱۱۰ منبع در مجموع منابع اسنادی، انسانی و سازمانی می‌شود. نمونهٔ آماری در بخش منابع انسانی شامل ۲۰ نفر از کارشناسان است که با روش نمونه‌گیری هدف‌دار انتخاب شدند. یافته‌های پژوهش شامل دستیابی به ۱۳۷ عنوان پژوهشی در گرایش‌های روان‌شناسی است. گرایش مشاوره و روان‌درمانی با ۴۸ نیاز پژوهشی (۳۵/۰۳ درصد) بیشترین نیاز پژوهشی را به خود اختصاص داده است و پس از آن گرایش خانواده با ۳۰ نیاز پژوهشی (۲۱/۸۹ درصد) و گرایش آسیب‌شناسی روانی با ۲۲ نیاز پژوهشی (۱۶/۰۵ درصد) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین، کمترین نیاز پژوهشی را گرایش عمومی با



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

۱ نیـــاز (۰/۷۲ درصد) و پس از آن گرایش اجتماعی بـــا ۲ نیاز (۱/۴۴ درصد) به خود اختصاص داده‌اند. نتیجه آنکه تفقه در حیطهٔ ســـؤال‌های روان‌شناختی به‌ویژه در گرایش‌های مشـــاوره و روان‌درمانی، خانواده و آسیب‌شناســـی روانی ضروری است و با توجه به بررسی نسبتاً جامع و دقیق و برخورداری از روش‌شناسی علمی، استفاده از نیازهای پژوهشی در انتخاب موضوع پژوهش در حیطهٔ فقه روان‌شناسی به پژوهشگران علاقه‌مند و سازمان‌های مرتبط توصیه می‌شود.

**کلیدواژه‌ها:** نیازسنجی، نیازسنجی پژوهشی، فقه، فقه روان‌شناسی.

**مقدمه**

وجـــود منابع محدود از یک‌ســـو و موانع و محدودیت‌هـــای اثرگذار و تعیین‌کننده ازســـوی دیگر یکـــی از دلایل مهم گرایش به برنامه‌ریزی در فعالیت‌ها و اقدامات بشـــری اســـت که آدمی را وادار به شناســـایی اولویت‌های اساســـی و تعیین راهبردهای اثربخشـــی برای تحقق اولویت‌ها می‌کند. اثربخشـــی و برنامه‌ریزی سرلوحهٔ کار تمامی سازمان‌ها و مؤسسات اســـت. با وجود این و به‌رغمِ صرف هزینه‌های هنگفت، مدیران ســـازمان‌ها چندان رضایتی از اثربخشی پژوهش‌های انجام‌شده ندارند (رحیمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۸: ص ۸۹). درحال‌حاضر آنچه در بسیاری از مراکز پژوهشی به‌وضوح قابل مشـــاهده است، پیچیدگی و دشـــواری تصمیم‌گیری در اولویت‌دادن به پژوهش‌ها و تحقیقات است. نقطهٔ آغاز هر پژوهشی مسئله‌یابی است و تا مسئلهٔ اساسی شناسایی نشود، صرف زمان و هزینه برای انجام پژوهش، صرفاً اتلاف منابع انســـانی و مادی خواهد بود. لازمهٔ شناسایی عناوین پژوهشـــی ارزشـــمند و موضوع‌های اساســـی و دارای اولویت، نیازسنجی پژوهشی است. نیازســـنجی پژوهشی با گردآوری اطلاعات از کارشناســـان و افراد ذی‌ربط و تجزیه و تحلیل آن‌ها به شناســـایی نیازهای واقعی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها کمک چشـــمگیری می‌کند(ارفع بلوچی و دیگران، ۱۳۹۰: ص ۶). اهمیت و ضرورت نیازســـنجی پژوهشـــی هنگامی روشن می‌شود که به نتایج آن توجه شـــود. برخی از نتایج نیازسنجی پژوهشی عبارت است از: تقویت مدیریت جامع و اســـتفاده از همهٔ ظرفیت‌ها در فرایند برنامه‌ریزی پژوهشی، شفافیت و پاسخ‌گویی مراکز پژوهشی، جهت‌گیری روشن برای هدایت فرایند برنامه‌ریزی پژوهشی، جلوگیری از اتلاف منابع در حوزه‌های فاقد اهمیت، ســـازمان‌دهی طرح‌های مختلف پژوهشی، جلوگیری از موازی‌کاری و پراکنده‌کاری، آینده‌نگری در برنامه‌ریزی پژوهشـــی و پرهیز از تصمیم‌گیری‌های لحظه‌ای و غیر راهبردی، تدوین



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

برنامه‌های پژوهشی مبتنی‌بر مشارکت کلیهٔ گروه‌ها و عوامل کارشناس و مرتبط در شناسایی عناوین پژوهشـــی و تخصیص بهینهٔ منابع و اعتبارات (فتحی واجارگاه ، ۱۳۸۹: ص ۲۳). پژوهش‌هایی که بدون پرداختن به نیازهای موجود انجام می‌شـــوند نه‌تنها کمک زیادی به حل معضلات نمی‌کنند، خود بر معضلات موجود می‌افزایند و دست‌کم منابع مالی و انسانی موجود را تلف می‌کنند (کالسین و وینتر، ۱۹۹۹: ص ۱۱). مضاف بر آنکه برخی از حوزه‌ها مثل فقه روان‌شناسی به‌سبب جدیدبودن، اسلامی‌بودن و سر و کار داشتن با جامعهٔ دینی حساسیت و اهمیت بالایی دارد؛ ازاین‌رو، نیازسنجی پژوهشـــی به‌عنوان گام اساســـی در تدوین هر راهبرد و برنامه‌ریزی پژوهشی کاملاً ضروری است (ریویر و دیگران، ۲۰۰۶: ص ۴).

نیازسنجی پژوهشی ریشه در نیازسنجی و مدیریت پژوهش دارد و در یک تعریف جامع عبارت است از فرایند پیچیدهٔ شناسایی نیازهای پژوهشی بالقوه و تعیین اولویت در بین پروژه‌های مختلف تحقیقاتی تا از این رهگذر مبنای قابل دفاعی برای تخصیص مؤثر منابع فراهم آید (فتحی واجارگاه، ۱۳۹۷: ص ۱۵).

یکی از حیطه‌های پژوهشـــی که هم در عرصهٔ کاربردی به‌کار می‌آید و هم بســـتری برای تولید علم اســـت، فقه روان‌شناسی است. فقه علمی اســـت که به مطالعهٔ شرعی عمل مکلف می‌پردازد و در اصطـــلاح عام‌تـــر، برای فهم کل دین نیز به‌کار می‌رود؛ اگر فقـــه را به قیام حجت تفصیلی نزد شـــخص بر احکام فرعیهٔ دینی و موضوع‌های مســـتنبطه تعریف کنیم و موضـــوع آن را فعل مکلف بدانیم (مشـــکینی، ۱۳۹۲: ص ۱۷۳) و روان‌شناســـی را علمی بدانیم که با استفاده از روش علمی به بررســـی فرایندهای ذهنی و رفتار در موجودات زنده می‌پردازد (اتکینسون و دیگران، ۱۳۹۰: ص ۳۳)، باتوجه به آنچه بیان شـــد و نیز با اقتباس از منابع مشـــابه در تعریف فقه‌های مضاف نظیر فقه تربیتی و فقه سیاســـی (اعرافی، ۱۳۹۱: ص ۴۱؛ ایزدهی، ۱۳۹۴: ص ۱۶۱)، فقه روان‌شناســـی به گونه‌ای از دانش فقه اطلاق می‌شـــود که رفتارهای صادرشده از مشاوران، روان‌شناسان و مراجعان آنان ازلحاظ اتصافشـــان به یکی از احکام پنج‌گانه را بررســـی می‌کند و برای هر رفتار، از ادلهٔ آن، حکمی را اســـتنباط می‌کند؛ به‌عبارت دیگر، به تمامی پاسخ‌هایی که فقه به سؤال‌های روان‌شناختی می‌دهد، فقه روان‌شناسی اطلاق می‌شود. این دانش صبغهٔ فقهی را از آنجا به خود می‌گیرد که رفتار خاص مکلف (مراجع و مشاور) را از آن جهت که دارای حکمی از احکام پنج‌گانه است، در خود جای می‌دهد؛ به‌عبارت دیگر، اگر با درنظرگرفتن احکام پنج‌گانه، به ســـراغ مکلف روان‌شـــناس یا مراجعه‌کننده به روان‌شناس برویم و رفتار صادرشده از آن‌ها را در حیطه‌های تخصصی و فرایندهای مشاوره و روان‌شناسی بررسی کنیم، فقه روان‌شناسی به‌دست می‌آید. البته اصطلاح فقه روان‌شناسی





[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

نظیر سایر ابواب نو در فقه به دو صورت وصفی و ترکیب اضافی قابل تفسیر است (ایزدهی، ۱۳۹۴: ص ۱۵۷). در ترکیب وصفی به معنای نگاه روان‌شناختی به کل ابواب فقه است، به‌گونه‌ای که تمام ابواب فقه حتی ابواب عبادات، نکاح و طلاق نیز با نگاه روان‌شناختی تحلیل و فهم شوند که می‌تواند یک مکتب در فقه باشد. اما ترکیب اضافی فقه روان‌شناسی به معنای تفقه در موضوع‌ها و عمل روان‌شناختی است. آنچه در این نوشتار مدنظر است، ترکیب اضافی فقه روان‌شناسی است.

اما همان‌گونه که بیان شد، منابع پژوهشی محدود است؛ ازسوی دیگر، شواهد زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد بین یافته‌ها و اطلاعات حاصل از پژوهش و نیازهای واقعی جامعه شکاف و فاصلهٔ بسیاری وجود دارد. یکی از مهم‌ترین علل این فاصله، عدم ارتباط منطقی بین جهت‌گیری‌ها و عناوین پژوهشی با نیازهای واقعی تصمیم‌گیری است (فتحی واجارگاه، ۱۳۹۷: ص ۲۰). با توجه به آنچه بیان شد، مشروعیت بخشیدن به برنامه‌های پژوهشی مراکز علمی-پژوهشی فعال در فقه روان‌شناسی در گرو شناسایی نیازها براساس روش علمی است.

با مطالعهٔ سیرهٔ عملی دانشمندان مسلمان ازجمله شیخ مفید (رحمةالله علیه)، سید رضی (رحمةالله علیه)، سید مرتضی (رحمةالله علیه) و شیخ طوسی (رحمةالله علیه) می‌توان دریافت که بزرگان اسلام نیز فعالیت‌های علمی خود را برمبنای نوعی نیازسنجی و اولویت‌گذاری بنا کرده بودند و این واقعیت تا دورهٔ معاصر قابل رهگیری است. فعالیت‌های پژوهشی علامه طباطبایی (رحمةالله علیه) مؤیدی گویا بر این مدعاست (طباطبایی به نقل از فاضلی و همکاران، ۱۳۹۴: ص ۱۱)؛ اما نیازسنجی پژوهشی به‌عنوان یک علم دارای قلمرو بسیار جوان و درحال تحول است. این قلمرو علمی که از یک‌سو در نیازسنجی و ازسوی دیگر، در مدیریت پژوهشی ریشه دارد، سابقهٔ چندانی ندارد. با مروری مختصر بر سوابق مطالعات انجام‌گرفته دربارهٔ شناسایی نیازهای پژوهشی، مشخص می‌شود که به‌رغم اهمیتی که نیازسنجی در تولید صحیح، نظام‌مند و تسریع علم دینی دارد، پژوهش‌ها و اقدامات انجام‌شده در این زمینه بسیار ناکافی است و به چند مورد محدود می‌شود.

تاکنون پژوهش‌های محدودی در داخل کشور در زمینهٔ نیازسنجی صورت گرفته است و در سطح بین‌المللی نیز دستاوردهای بشری در این عرصه هنوز درحال تکامل و توسعه است (فتحی واجارگاه، ۱۳۸۷: ص ۴)؛ ازاین‌رو، در این زمینه فعالیت‌ها و طرح‌های محدودی در کشور قابل ردیابی است. البته پژوهش‌ها و طرح‌های مربوط به نیازسنجی آموزشی در مقایسه با نیازسنجی پژوهشی بیشتر و گسترده‌ترند (مانند پژوهش‌های فتحی واجارگاه، گویا،آقازاده، ابوالقاسمی و کامکاری، ۱۳۸۱؛ سعیدی رضوانی و بیتقی، ۱۳۸۲؛ سعیدی رضوانی و آهنچیان، ۱۳۸۶؛ امینی



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

و دیگــران، ۱۳۸۴؛ زارعیان جهرمی و احمدی، ۱۳۸۴؛ شــهیدی و دیگــران، ۱۳۸۸؛ عمادزاده و دیگران، ۱۳۸۴؛ جعفری و یوســفی، ۱۳۸۳؛ شعبانی بهار و دیگران، ۱۳۸۶). در زمینهٔ نیازسنجی پژوهشی هم، گرچه در سال‌های اخیر تلاش‌هایی در این زمینه صورت گرفته است (مازنی، ۱۳۹۸؛ ارفع بلوچی و دیگران، ۱۳۹۰)، در حوزهای مختلف ازجمله پزشکی و سلامت، کشاورزی و سایر حوزه‌ها پژوهش‌های محدودی ملاحظه می‌شود (کریمی و دیگران، ۱۳۸۴).

معاونت پژوهش حوزهٔ علمیهٔ قم، در محدودهٔ مراکز و مؤسسات علمی‌ـاجرایی، چند اثر موجود نیازسنجی پژوهشی مرتبط در حوزهٔ فقه با عنوان «اولویت‌های پژوهشی دستگاه‌های علمی‌ـاجرایی در حوزهٔ دین» در ســال ۱۳۸۶ در چهارده رشــته انجام داد که یکی از آن‌ها رشــتهٔ فقه بوده است. اولویت‌های پژوهشــی بخش فقه، تنهــا ۸۱ عنوان در زمینهٔ فقه به‌طور عام بود و هیچ اشــاره‌ای به موضوع‌های فقه روان‌شناسی نشــده است. به همت همین معاونت، عماد و دیگران در سال ۱۳۹۱ کتابی دیگر با عنوان اولویت‌های پژوهشی دانش فقه تهیه کردند که به حوزهٔ فقه عمومی اختصاص دارد و هیچ اشــاره‌ای به فقه‌های مضاف نشده است. شاید بتوان دلیل آن را به‌طور کلی عدم دغدغهٔ پژوهشگران در عرصهٔ فقه مضاف به‌ویژه فقه روان‌شناسی و نیز نبود کارشناسان فقه روان‌شناسی در تحقیق دانست؛ همچنین، فاضلی و دیگران اثری با عنوان اولویت‌های پژوهشی در مناسبات دین و روان‌شناسی را در ۷۱۱ محور و نیاز پژوهشی تدوین کردند که در آن هیچ موضوع فقهی درخصوص فقه روان‌شناســی به‌چشــم نمی‌خورد که دلیل آن را می‌توان در انجام پژوهش براساس گرایش‌های روان‌شناســی و عدم توجه بر اشــتمال دین بر فقه دانست. اما پیشینهٔ پژوهشــی دربارهٔ نیازسنجی پژوهشی فقه روان‌شناسی در سطح ملی وجود ندارد و این تحقیق نخستین سند نیازسنجی پژوهشی در فقه روان‌شناسی است.

ازاین‌رو، هدف از پژوهش حاضر شناســایی نیازهای پژوهشــی فقه روان‌شناســی اســت تا با فراهم‌کــردن اطلاعات صحیــح و کافی، گامی مؤثــر در زمینهٔ برنامه‌ریزی پژوهشــی و انجام پژوهش‌های دارای اولویت بردارد.

## روش پژوهش

به‌طور کلی روش‌های پژوهش در علوم رفتاری را می‌توان براســاس سه ملاک هدف پژوهش، نحوهٔ گردآوری داده‌ها و چهارچوب حاکم بر روش تقســیم کرد (ســرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۵). پژوهش حاضر براساس هدف پژوهش، از نوع کاربردی و براساس گردآوری داده‌ها، ترکیبی از روش پیمایشــی (بهره‌گیری از مصاحبه و پرسش‌نامه) و تحلیل محتواست و براساس چهارچوب حاکم، از نوع روش کیفی اســت. از روش تحلیل محتوا بدین صورت استفاده شد که موضوع به ۱۱ منطقهٔ



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

محتوایی (به‌صورت گرایشـــی) دسته‌بندی شد. مثلاً گرایش خانواده یکی از مناطق محتوایی بود که متون مرتبط (مصاحبه از اشخاص و مدیران مراکز و سایر منابع مکتوب) خلاصه و فشرده شد و یک متن واحد (یک واحد تحلیل) را تشکیل داد. سپس متن خلاصه‌شده به واحدهای معنا از هم مجزّا و رمزگذاری (کد) و مقوله‌بندی شد. در جدول زیر مراحل ذکرشده در یکی از نیازهای استخراج‌شده در گرایش خانواده اجرا شده است.

جدول ۱. مثال از منطقهٔ محتوایی، واحدهای معنا، واحد معنای فشرده‌شده و کدها

| منطقهٔ محتوایی | واحد معنا | واحد معنای فشرده‌شده | کد |
|---|---|---|---|
| خانواده | تجسّس مرد در امور زن یا برعکس (مثل چک‌کردن موبایل) و نیز تجسس در امور بچه‌ها یکی از موضوعات مبتلابه است که ازنظر فقهی باید بررسی شود و به مشاور کمک زیادی می‌کند. | بررسی فقهی حکم تجسّس مرد در امور زن و فرزندان یا برعکس (مثل چک‌کردن موبایل) | تجسّس |

جامعهٔ آماری پژوهش شامل منابع اسنادی (مقاله، کتاب، پایان‌نامه)، منابع انسانی (کارشناسان روان‌شناسی دینی، مدیران مراکز مشاوره و مشاوران با رویکرد اسلامی در شهر قم) و منابع سازمانی (مراکز مشاورهٔ دینی در شهر قم) در فقه روان‌شناسی است.

نمونـهٔ آماری در مرحلهٔ شناسـایی نیازها و عناوین پژوهشـی، منابع اسـنادی شـامل منابع علمی-پژوهشـی داخلی و نمونهٔ آماری شـامل ۹ کتاب، ۱۴ مجله، ۵۰ پایان‌نامه؛ نمونهٔ آماری در منابع انسانی و سازمانی شامل ۱۰ مدیر پژوهشـی حوزوی، ۲۰ کارشناس روان‌شناسی اسلامی، ۷ مرکز مشـاوره از مراکز حوزهٔ علمیهٔ قم می‌شـود. روش نمونه‌گیری در منابع اسنادی، سازمانی و انسـانی هدف‌دار اسـت. این روش به این دلیل انتخاب شـد که در این پژوهش نیاز به نمونه‌های خبـره و دارای اطلاعـات غنی و نیز منابع غنی و معتبر وجود داشـت (بـاس ول و کانن، ۲۰۱۲: ص ۹). در گزینش منابع اسـنادی غنای علمی، اسـتحکام متن، مرجع‌بودن و اصیل‌بودن به‌عنوان ملاک‌های گزینش موردتوجه قرار گرفت. در گزینش روان‌شناسـان و مشاوران ملاک متدین‌بودن، اهمیت‌دادن به مسـائل شرعی در فرایند مشاوره و درمان و تخصص در حیطهٔ مورد مشاوره (حداقل ۸ سال) موردتوجه قرار گرفت. تنوع مراجعان مرکز، دغدغه‌مندی مرکز و متدین‌بودن مراجعه‌کنندگان ملاک‌های گزینش مراکز بود.



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

ابــزار گردآوری اطلاعات ایــن پژوهش مصاحبهٔ نیمه‌ســازمان‌یافته بود. این ابــزار در مرحلهٔ جمع‌آوری اطلاعات برای شناســایی عناوین و نیازهای پژوهشی در زمینهٔ فقه روان‌شناسی با افراد مربوطه استفاده شــد. به این صورت که مصاحبه در چهارچوب ده سؤال صورت می‌گرفت که قبل از آن توسط همان کارشناسان پر شده بود تا نظرهای کارشناس مصاحبه‌شونده در همان موضوع‌ها به‌صورت عمیق‌تر دریافت شــود. شــایان ذکر است که ده ســؤال مصاحبه توسط شش کارشناس مجرب که مشــتمل بر دو روان‌ســنج، دو مجتهد و دو روان‌شــناس بودند، تأیید شد. بدین معنا که CVR ده ســؤال از عدد جدول لاوشــه (۰/۶۲) بزرگ‌تر بود؛ بنابراین، حاکی از آن بود که وجود ســؤال‌های مربوط با ســطح معناداری آماری قابل قبول ($p<0.05$) در ایــن ابزار ضروری و مهم اســت. همچنین، نتایج حاکی از آن بود که ده سؤال نمرهٔ CVI بالاتر از ۰/۷۹ داشته‌اند؛ ازاین‌رو، مناسب تشخیص داده شدند.

## مراحل شناسایی نیازها

برای شناسایی نیازها در پژوهش حاضر مراحل زیر طی شد:

۱. تعیین اهداف نیازســنجی پژوهشــی: در این گام اهداف اصلی و فرعی پژوهش به منظور انسجام‌بخشی و جهت‌دهی پژوهش تدوین شد.

۲. گزینش رویکرد شناســایی نیازهای پژوهشــی: تعیین رویکرد نقش بارزی در جهت گیری فرایند نیازسنجی پژوهشی دارد. آنچه در عمل اتفاق می‌افتد، استفادهٔ ترکیبی از رویکردهای مختلف در فرایند نیازســنجی پژوهشی به‌جای استفاده از یک رویکرد انحصاری و خاص اســت (فتحی واجارگاه، ۱۳۸۹: ص ۴۷). رویکرد پژوهش حاضــر از نوع ترکیبی و چند معیاره (اســتفادهٔ هم‌زمان از دو یا چند رویکرد) اســت که شامل رویکرد آسیب‌شناختی[1]، رویکرد محتوایی[2] و رویکرد تقاضامحور[3] می‌شود.

۳. شناســایی نیازهای پژوهشی، کدگذاری، مقوله‌بندی و پالایش آن: در پژوهش حاضر برای دســتیابی به نیازها و عنوان‌های پژوهشی از منابع مکتوب، منابع انسانی و منابع سازمانی، که هریک از این منابع در بخش روش پژوهش آمده اســت، اســتفاده شد. قبل از پالایش عناوین پژوهشــی در مرحلهٔ مصاحبه و منابع مکتوب، مقوله‌بندی و کدگذاری انجام شــد

1. Pathological Approach
2. Substantive Approach
3. Demand-Oriented Approach



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

تا از تکراری‌بودن نیازها جلوگیری شـــود و همچنین از تمام اطلاعات حداکثر بهره‌برداری صورت پذیرد. پس از شناســـایی عنوان‌های پژوهشـــی، تمام عنوان‌ها بـــه منظور اطمینان از تناسب نیاز، توســـط پژوهشگران بررسی شـــد و پس از حصول اطمینان، به عنوان‌های پژوهشی گرایش موردنظر اضافه شد.

۴. دریافت نظرها، ایده‌ها، نقدها و پیشـــنهادهای صاحب‌نظـــران در زمینهٔ نیازها و جاگذاری مناسب در گرایش‌های دهگانه و جمع‌بندی دیدگاه‌ها ازسوی پژوهشگران.

## یافته‌های پژوهش

پس از بررسی داده‌ها اطلاعات تحلیل شد؛ یافته‌های به‌دست‌آمده، به‌طور خلاصه، در جدول‌های زیر منعکس شده است.

**جدول ۲. تعداد و درصد نیازهای پژوهشی به تفکیک گرایش‌های روان‌شناسی**

| ردیف | گرایش | تعداد نیاز به‌دست‌آمده | درصد هر گرایش نسبت‌به کل |
|---|---|---|---|
| ۱ | مشاوره و روان‌درمانی | ۴۸ | ۳۵/۰۳ |
| ۲ | خانواده | ۳۰ | ۲۱/۸۹ |
| ۳ | آسیب‌شناسی روانی | ۲۲ | ۱۶/۰۵ |
| ۴ | یادگیری | ۱۰ | ۷/۲۹ |
| ۵ | فراروان‌شناسی | ۷ | ۵/۱۰ |
| ۶ | اخلاق | ۶ | ۴/۳۷ |
| ۷ | روش تحقیق و روان‌سنجی | ۶ | ۴/۳۷ |
| ۸ | شخصیت | ۵ | ۳/۶۵ |
| ۹ | اجتماعی | ۲ | ۱/۴۴ |
| ۱۰ | عمومی | ۱ | ۰/۷۲ |
| ۱۱ | جمع | ۱۳۷ | ۱۰۰ |

آنچه در جدول بالا آمده است، خلاصه‌ای از نیازهای پژوهشی به‌دست‌آمده در فقه روان‌شناسی اســـت که به‌ترتیب از بیشـــترین تا کمترین نیاز پژوهشـــی در گرایش‌های گوناگون ارائه شده است. گرایش مشاوره و روان‌درمانی با ۴۸ نیاز پژوهشی با معادل درصدی ۳۵/۰۳ بیشترین نیاز پژوهشی را به خود اختصاص داده اســـت و پس از آن گرایش خانواده با ۳۰ نیاز پژوهشـــی و معادل درصدی ۲۱/۸۹ و گرایش آسیب‌شناســـی روانی با ۲۲ نیاز پژوهشـــی و معادل درصدی ۱۶/۰۵ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین، کمترین نیاز پژوهشی را گرایش عمومی با ۱ نیاز و معادل درصدی۰/۷۲





[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

و پس از آن گرایش اجتماعی با ۲ نیاز و معادل درصدی ۱/۴۴ به خود اختصاص داده‌اند.

در جدول زیر نتایج تفصیلی عناوین پژوهشی مشتمل بر ۱۳۷ عنوان پژوهشی به‌ترتیب از بیشترین نیاز پژوهشی تا کمترین آن در ده گرایش روان‌شناسی تنظیم شد است. همان‌طور که در بخش روشی در موضوع مراحل شناسایی نیاز بیان شد، جاگذاری عناوین با نظر کارشناسان صورت پذیرفته است.

**جدول۳. مجموع عناوین پژوهشی برحسب گرایش**

| ردیف | گرایش | نیازهای پژوهشی |
|---|---|---|
| ۱ | مشاوره و روان‌درمانی | حکم فقهی مواجهه با شک و تردید مذهبی (وسواس فکری) و توصیهٔ مشاور به کنارگذاشتن دین به‌طور موقت |
| ۲ | مشاوره و روان‌درمانی | تحلیل فقهی مواجهه درمانی[1] در درمان اختلال بی‌میلی یا کم‌میلی جنسی |
| ۳ | مشاوره و روان‌درمانی | واکاوی فقهی تخصص (تحصیلات، زمینه‌های تخصصی) در روان‌شناسی و حکم خسارات واردشده بر مراجع[2] |
| ۴ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم فقهی مراجعه به مشاور کافر یا غیرمسلمان |
| ۵ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم تحریک مشاور در مطالعهٔ برخی از موضوع‌های روان‌شناختی مثل اختلالات جنسی |
| ۶ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی جواز بیان مشکلات خصوصی زندگی به مشاور و روان‌شناس |
| ۷ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی صفات مشاور نظیر رازداری |
| ۸ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم فقهی مراجعه به روان‌شناس رازدار درصورت تساوی علمی |
| ۹ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی مراجعه به روان‌شناس جنس مخالف در طرح مسائل زندگی |
| ۱۰ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم فقهی بیان مشکلات فردی درصورت فاش‌شدن اسرار دیگران |
| ۱۱ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی وظیفهٔ مشاور درقبال اسرار مراجعان و بیماران |
| ۱۲ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم فقهی بیان اسرار مراجع درصورت نیاز مشاور به همفکری با سایر کارشناسان |

1 . Exposure therapy

۲. در مواردی دیده می‌شود که فرد در این زمینه تحصیلات آکادمیک ندارد، اما اقدام به مشاوره می‌کند و یا در مواردی مشاهده می‌شود که فرد دارای تحصیلات روان‌شناسی است، اما در حیطهٔ تخصصی خودش، که مثلاً مشاورهٔ کودک است، فعالیت نمی‌کند و در تمام حیطه‌های خانواده، تحصیلی، شغلی، ازدواج وغیره، که نیاز به تخصص بالاتر دارد، مشاوره می‌دهد. ازنظر فقهی در این‌گونه موارد حکم چیست؟



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

| | | |
|---|---|---|
| ۱۳ | مشاوره و روان‌درمانی | پژوهشی در حکم فقهی فاش‌کردن اسرار دیگران (با اجازه و بدون اجازهٔ مراجع) |
| ۱۴ | مشاوره و روان‌درمانی | پژوهشی در حکم فقهی استماع اسرار دیگران توسط مشاور از ناحیهٔ مراجع |
| ۱۵ | مشاوره و روان‌درمانی | پژوهشی در حکم فقهی اقرار به قتل یا موارد مشابه و جواز اطلاع به درخواست مَراجع ذی‌صلاح |
| ۱۶ | مشاوره و روان‌درمانی | کاوشی در حکم فقهی همکاری روان‌شناس با دادگاه در فاش‌کردن اسرار مُراجع (درجرائم مخلّ نظم عمومی یا سازمان‌یافته و جرائم فردی) |
| ۱۷ | مشاوره و روان‌درمانی | واکاوی حکم فقهی فاش‌کردن اسرار حکومت اسلامی درصورت در گروبودن درمان مراجع |
| ۱۸ | مشاوره و روان‌درمانی | موارد جواز ورود به مسائل خصوصی مراجع توسط مشاور از منظر فقه |
| ۱۹ | مشاوره و روان‌درمانی | موارد جواز ورود به مسائل خصوصی مراجع توسط اطرفیان با روی‌آورد فقهی |
| ۲۰ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم فقهی روش مشاهدهٔ طبیعی در مسائل خصوصی (مثل بوسه و هم‌آغوشی، کلمات عاشقانه) در حضور مشاور |
| ۲۱ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی مشاهدهٔ رفتار مراجع بدون اذن از منظر فقه |
| ۲۲ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم نگاه به مراجع در جلسهٔ مشاوره در فقه امامیه |
| ۲۳ | مشاوره و روان‌درمانی | واکاوی حکم ثبت یا بازگویی اسرار خصوصی مراجع توسط مشاور (به دانشجویان وغیره) در فقه امامیه |
| ۲۴ | مشاوره و روان‌درمانی | واکاوی حکم تبدیل جلسه‌های مشاوره به منشورات علمی در فقه امامیه |
| ۲۵ | مشاوره و روان‌درمانی | واکاوی فقهی ضبط و نشر محتوای مشاوره بدون اجازه در فقه امامیه |
| ۲۶ | مشاوره و روان‌درمانی | اعتبار نظر مشاور در مصداق‌شناسی موضوع‌های فقهی نظیر جنون، سفاهت و ارتداد از منظر فقه |
| ۲۷ | مشاوره و روان‌درمانی | کاوش در حکم فقهی ترک تدریجی اختلالات روان‌شناختی دارای حرمت یا وجوب نظیر خودارضایی، اعتیاد، زن‌بارگی |
| ۲۸ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی تزاحم توصیه‌های روان‌شناختی با گزاره‌های فقهی[1] |
| ۲۹ | مشاوره و روان‌درمانی | پژوهشی در خلوت با نامحرم در مشاوره (تلفنی یا حضوری) از منظر فقه |
| ۳۰ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی تکنیک‌های درمان اکت[2] (درمان مبتنی‌بر پذیرش و تعهد) با توجه به استخفاف گناه |

۱ . نظیر جایگاه وجوب احسان به والدین و توصیهٔ مشاور به عدم ارتباط زیاد یا سفرنرفتن با والدین.

2. ACT (Acceptance Commitment Therapy).



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

| | | |
|---|---|---|
| ۳۱ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم گروه‌درمانی در بیماری‌های روانی نظیر افسردگی، وسواس، اختلالات جنسی |
| ۳۲ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم دریافت اجرت در مشاوره |
| ۳۳ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی میزان و حدود ارتباط مشاور با مراجع (نگاه و صوت و گفت‌وگو و خنده وغیره) در فرایند مشاوره |
| ۳۴ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم برچسب‌های منجربه ناامیدی[1] و ارتباط آن بر معاونت در گناه |
| ۳۵ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم توصیه به حرام‌ها درصورت اضطرار مثل گوش‌دادن به موسیقی یا دیدن فیلم برای افزایش میل جنسی |
| ۳۶ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم جلوگیری از حرام (مثل خودارضایی) با توصیه به حرام دیگر مثل دوست‌یابی جنس مخالف |
| ۳۷ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی حکم فقهی آشنایی پیش از ازدواج بدون عقد |
| ۳۸ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم مشاوره در موضوع‌های تخصصی بدون تخصص |
| ۳۹ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی گروه‌درمانی با توجه به اقرار برخی از گناهان در جمع |
| ۴۰ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی رقص‌درمانی[2] از منظر فقه |
| ۴۱ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی موسیقی‌درمانی[3] از منظر فقه |
| ۴۲ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی باور به چشم‌زخم |
| ۴۳ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم لذت‌بردن از گفت‌وگو و آرامش‌گیری از مشاور |
| ۴۴ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی موارد ضمان مشاور در هزینهٔ مشاوره از منظر فقه |
| ۴۵ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی شرط رضایت شوهر برای شرکت در جلسات مشاوره |
| ۴۶ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی ضمان زن در هزینهٔ مشاوره بدون اذن شوهر |
| ۴۷ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم ارتباط عاطفی و همدلی با مراجع در فرایند مشاوره |
| ۴۸ | مشاوره و روان‌درمانی | بررسی فقهی حکم دریافت و دادن هدیه در فرایند مشاوره در فرض همجنس‌بودن مراجع و مشاور و ناهمجنس‌بودن آن‌ها |

۱. یعنی مشاور پس از تشخیص قطعی یا احتمالی چگونه برای مراجع بازگو کند تا منجربه نا امیدی نشود.

2. Dance Therapy

3. Music Therapy





[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

| | | |
|---|---|---|
| ۴۹ | خانواده | مصداق‌شناسی گناه در موارد وجوب ازدواج دختر یا پسر |
| ۵۰ | خانواده | بررسی حدود و موارد اطاعت و نشوز زن از شوهر و ارتباط آن با تقسیم قدرت |
| ۵۱ | خانواده | بررسی ملاک به حرام افتادن در موارد وجوب ازدواج |
| ۵۲ | خانواده | موضوع‌شناسی انواع خیانت زناشویی از منظر روان‌شناسی و فقه و احکام آن |
| ۵۳ | خانواده | بررسی حکم حق فسخ ازدواج با کتمان زن یا مرد دربارهٔ وضعیت سلامتی، اقتصادی، شغلی، تحصیلی و خانوادگی |
| ۵۴ | خانواده | بررسی حکم توصیهٔ مشاور به ازدواج یا منع آن با توجه به تفاوت‌های شخصیتی، مذهبی و عقیدتی |
| ۵۵ | خانواده | بررسی فقهی توصیهٔ مشاور به طلاق با توجه به تفاوت‌های شخصیتی |
| ۵۶ | خانواده | بررسی فقهی توصیهٔ مشاور به طلاق با توجه به تفاوت‌های مذهبی و عقیدتی |
| ۵۷ | خانواده | بررسی فقهی تدلیس در بکارت |
| ۵۸ | خانواده | بررسی حدود و مرزهای ازدواج موقت برای زن و مرد (مجرد، متأهل، مطلقه) و احکام آن |
| ۵۹ | خانواده | بررسی حدود و حکم ارتباط با جنس مخالف برای زنان و مردان مجرد و متأهل |
| ۶۰ | خانواده | بررسی حکم ابراز محبت و روابط عاطفی مرد به زن در فرض بازداری زن از گناه و عدم آن |
| ۶۱ | خانواده | بررسی تزاحم ابراز علاقهٔ غیرواقعی مرد با ابرازنکردن علاقهٔ منجربه گناه زن[1] |
| ۶۲ | خانواده | بررسی حکم نشوز مرد و ارتباط آن با اختلال بی‌میلی یا کم‌میلی جنسی در روان‌شناسی |
| ۶۳ | خانواده | بررسی حکم توصیه به طلاق در موارد ناسازگاری روان‌شناختی |
| ۶۴ | خانواده | بررسی فقهی نظافت و آراستگی ظاهری برای زن و مرد (محرم و نامحرم) |
| ۶۵ | خانواده | بررسی فقهی حکم تجسس مرد در امور زن و فرزندان یا برعکس (مثل چک‌کردن موبایل) |
| ۶۶ | خانواده | بررسی فقهی حدود اذن شوهر و تعارض آن با واجبات زن (مثل تعارض اذن مرد با صلهٔ رحم زن در بیرون از خانه) |
| ۶۷ | خانواده | بررسی فقهی تعارض درخواست خانهٔ مستقل زن و عدم رضایت مادرشوهر با توجه به لزوم اطاعت از والدین |
| ۶۸ | خانواده | بررسی حد و مرز توصیه به طلاق از منظر روان‌شناسی و فقه |
| ۶۹ | خانواده | موضوع‌شناسی خیانت و حکم آن در فقه شیعه |
| ۷۰ | خانواده | بررسی فقهی طلاق و فسخ نکاح در موارد ابتلای زن یا مرد به امراض مقاربتی |
| ۷۱ | خانواده | واکاوی فقهی بخشش مهریه به شیوهٔ زبانی ازسوی زن و سقوط آن |
| ۷۲ | خانواده | بررسی تطبیقی فقهی طلاق در مذاهب مختلف اسلامی با نگرش روان‌شناختی |

۱. در مشاوره از خانم‌ها و آقایان یا فرزندانی می‌شنویم که ابراز کلمات محبت‌آمیز برایشان مهم است و عدم ابزار آن ازسوی همسران یا والدین آنان را به گناه و ارتباط با نامحرم کشیده است؛ ممکن است همسرانی بگویند ما واقعاً از ته دل همسرمان را دوست نداریم آیا برای دفع مفسده، ابراز دروغی این کلمات محبت‌آمیز واجب است؟



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

| | | |
|---|---|---|
| ۷۳ | خانواده | بررسی فقهی دروغ‌های مصلحتی در جهت اصلاح روابط زوجین و خانواده‌های اصلی ازسوی مشاور |
| ۷۴ | خانواده | بررسی فقهی استخاره در مشاورهٔ ازدواج |
| ۷۵ | خانواده | بررسی فقهی سردمزاجی و گرم‌مزاجی (زن یا مرد) برای تجویز طلاق ازسوی مشاور |
| ۷۶ | خانواده | بررسی فقهی حکم تعارض نفقهٔ همسر با نفقهٔ والدین |
| ۷۷ | خانواده | بررسی فقهی حکم تعارض سخن والدین زن و شوهر برای خروج از منزل در دورهٔ عقد |
| ۷۸ | خانواده | بررسی فقهی حکم مداخلهٔ والدین در امور زندگی زوجین |
| ۷۹ | آسیب‌شناسی روانی | حکم اعلام برچسب اختلالات روان‌شناختی (اختلالات شخصیت، افسردگی، وسواس) به مراجعان |
| ۸۰ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی احساس گناه و ارتباط آن با یأس از رحمت خدا |
| ۸۱ | آسیب‌شناسی روانی | موضوع‌شناسی بدرفتاری جنسی[1] از منظر روان‌شناسی و فقه |
| ۸۲ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی اختلال هراس جنسی زن با توجه به حکم وجوب تمتّع جنسی مرد |
| ۸۳ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی حکم وسواس (عملی، فکری) در کارهای نیک مثل نظم و ترتیب یا بد نظیر افکار تکرارشوندهٔ خیانت زناشویی |
| ۸۴ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی حکم و رابطهٔ ترس شدید از خدا با فوبی در روان‌شناسی[2] |
| ۸۵ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی سقوط و عدم سقوط تکالیف شرعی در اختلالات تجزیه‌ای (نظیرمسخ شخصیت[3] و مسخ واقعیت[4] ) |
| ۸۶ | آسیب‌شناسی روانی | رابطهٔ «اسکیزوفرنی» با «جنون در فقه» و احکام آن |
| ۸۷ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی وسواس دزدی و ارتباط آن با حدود دزدی در فقه |
| ۸۸ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی اختلال هویت جنسی[5] |
| ۸۹ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی موضوع فقه (فعل المکلفین) و ارتباط آن با اختلالات روان‌شناختی غیراختیاری |
| ۹۰ | آسیب‌شناسی روانی | واکاوی فقهی اختلال سلوک و ارتباط آن با سوء خلق |
| ۹۱ | آسیب‌شناسی روانی | حکم تکلیفی و وضعی رفتارهای غیراختیاری (نظیر کتک‌زدن در اختلال ptsd؛ جنون) |
| ۹۲ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی حکم بدریخت‌انگاری بدن[6] مثل مو، بینی، چشم، شکم، گونه وغیره. |
| ۹۳ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی اختلال ساختگی[7] و ارتباط آن با دورغ و حکم آن |

1 . sexual abuse

۲. ترس شدید از خدا اختلال روان‌شناختی است؟ اگر ترس از خدا منجربه اختلال در نظام معیشت یا ایذای مؤمن شود، حکم آن چیست؟

3. depersonalization disorder
4. derealization disorder
5. Gender identity disorder- transexuality
6. Body dysmorphic disorder
7. Factitious disorder



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

| | | |
|---|---|---|
| ۹۴ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی همجنس‌گرایی[1] و ارتباط آن با لواط |
| ۹۵ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی دگرجنس‌گرایی[2] |
| ۹۶ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی آسان‌کشی(مرگ ترحمی)[3] |
| ۹۷ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی حکم تغییر جنسیت در اختلالات جنسی |
| ۹۸ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی کودک‌آزاری |
| ۹۹ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی حکم فقهی مرتدان دارای اختلالات روان‌شناختی (سقوط حد و سایر احکام ارتداد) |
| ۱۰۰ | آسیب‌شناسی روانی | بررسی فقهی مدعیان دروغین امامت یا نبوت با توجه به اختلالات شخصیت (مثل شخصیت خودشیفته[4]) |
| ۱۰۱ | یادگیری | بررسی فقهی اصل تغافل و نادیده‌انگاری در تربیت فرزند |
| ۱۰۲ | یادگیری | بررسی فقهی حدود و صغور تنبیه بدنی در تربیت فرزند توسط والدین، معلم و دیگران |
| ۱۰۳ | یادگیری | بررسی فقهی حکم تشویق و تنبیه |
| ۱۰۴ | یادگیری | بررسی فقهی حکم تنبیه بدنی کودک با توجه به انجام کار حرام مثل دورغ و دزدی توسط والدین یا دیگران |
| ۱۰۵ | یادگیری | بررسی فقهی آموزش جنسی به کودکان در دوره‌های سنی مختلف |
| ۱۰۶ | یادگیری | بررسی فقهی ترک واجب یا ارتکاب حرام توسط فرزند و تنبیه بدنی |
| ۱۰۷ | یادگیری | بررسی فقهی فرار از خانه (دختر یا پسر) و وظیفهٔ والدین با توجه به مراحل امر به معروف و نهی از منکر |
| ۱۰۸ | یادگیری | بررسی حدود پاسخ به سؤالات جنسی کودکان (مثل نحوهٔ فرزندآوری) از دیدگاه فقهی و جواز دورغ یا توریه در این موارد |
| ۱۰۹ | یادگیری | بررسی فقهی سقوط یا عدم سقوط تکالیف شرعی در دوران یادزدودگی[5] موقت در اختلالات روان‌شناختی |
| ۱۱۰ | یادگیری | بررسی فقهی حدود و صغور تنبیه بدنی |
| ۱۱۱ | فراروان‌شناسی | بررسی فقهی حکم یوگا[6] و توصیهٔ آن به مراجع |
| ۱۱۲ | فراروان‌شناسی | بررسی فقهی مراقبهٔ متعالی[7] TM[8] و توصیهٔ آن به مراجع |
| ۱۱۳ | فراروان‌شناسی | کاوشی در هیپنوتیزم از منظر فقه |
| ۱۱۴ | فراروان‌شناسی | تحقیقی در حکم فقهی استفاده از هیپنوتیزم در درمان بیمارهای روان‌شناختی نظیر هراس |

1. homosexual
2. hetrosexual
3. euthanasia
4. Narcissism disorder

۵. ازدست‌دادن حافظه به‌طور موقت.

6. Yoga

۷. روشی برای آرامش جسم و روان که شخص در وضعیتی راحت می‌نشیند و با تکرار یک مانترا (یک صوت یا کلمه) می‌کوشد که ذهنش را از فکر خالی کند (شارف، ۱۳۸۹).

8. Transcendental Meditation.



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

| | | |
|---|---|---|
| ۱۱۵ | فراروان‌شناسی | بررسی فقهی کهانت و احضار روح در درمان بیماری‌های روانی |
| ۱۱۶ | فراروان‌شناسی | بررسی فقهی سحر و جادو در مشاوره و درمان روان‌شناختی (نظیر مهار عشق زن متأهل به مرد نامحرم) |
| ۱۱۷ | فراروان‌شناسی | بررسی فقهی تجویز دعای مأثور و غیرمأثور برای رفع مشکلات روان‌شناختی |
| ۱۱۸ | اخلاق | بررسی فقهی محروم‌سازی غذایی در تربیت فرزند |
| ۱۱۹ | اخلاق | بررسی فقهی امر به معروف و نهی از منکر والدین توسط فرزندان با توجه به وجوب احسان و عدم اذیت آنان |
| ۱۲۰ | اخلاق | بررسی فقهی عادات مخرب (توهین، سرزنش، تحقیر، تمسخر، فحش و ناسزا) در روابط زوجین |
| ۱۲۱ | اخلاق | بررسی فقهی حکم یادگیری و یاددهی علوم غریبه (نجوم، جفر و رمل) در درمان بیماری‌های روان‌شناختی |
| ۱۲۲ | اخلاق | بررسی فقهی طولانی‌کردن جلسات مشاوره توسط مشاور یا مراجع |
| ۱۲۳ | اخلاق | بررسی فقهی حکم توصیه به ترمیم بکارت برای ازدواج و ارتباط آن با تدلیس |
| ۱۲۴ | روش تحقیق و روان‌سنجی | حکم فقهی توصیه به ازدواج یا منع آن با توجه به تست‌های روان‌شناختی برای مشاور و مراجع |
| ۱۲۵ | روش تحقیق و روان‌سنجی | حکم شرعی توصیه به طلاق با توجه به تست‌های روان‌شناختی برای مشاور و عمل به توصیه توسط مراجع از باب لزوم عمل به قول خبره |
| ۱۲۶ | روش تحقیق و روان‌سنجی | کاوشی فقهی در آزمایش بر روی حیوان اعم از حلال‌گوشت و حرام‌گوشت |
| ۱۲۷ | روش تحقیق و روان‌سنجی | بررسی حکم آزمایش بر روی انسان |
| ۱۲۸ | روش تحقیق و روان‌سنجی | بررسی حکم ناهمجنسی مشاهده‌گر و مشاهده‌شونده در تحقیقات آزمایشی |
| ۱۲۹ | روش تحقیق و روان‌سنجی | واکاوی فقهی روش مشاهدهٔ طبیعی در مسائل جنسی در فرض همجنسی و ناهمجنسی مشاهده‌گر |
| ۱۳۰ | شخصیت | موضوع‌شناسی شخصیت بدبین و ارتباط آن با سوءظن از منظر فقه |
| ۱۳۱ | شخصیت | بررسی فقهی ریا، خودنمایی و شخصیت نمایشی |
| ۱۳۲ | شخصیت | بررسی تطبیقی فقهی خوپسندی، غرور و شخصیت خودشیفته |
| ۱۳۳ | شخصیت | بررسی تطبیقی صفت اخلاقی تکبر و غرور با شخصیت خودشیفته در روان‌شناسی و واکاوی فقهی آن |
| ۱۳۴ | شخصیت | بررسی تطبیقی صفت اخلاقی ریا با شخصیت نمایشی در روان‌شناسی و واکاوی فقهی آن |
| ۱۳۵ | اجتماعی | بررسی فقهی خشونت خانگی علیه زن (فیزیکی، جنسی، روانی مثل باج‌خواهی، تحقیر و توهین و محرومیت) |
| ۱۳۶ | اجتماعی | بررسی فقهی انواع خشونت خانگی (فیزیکی، روانی مثل باج‌خواهی، تحقیر و توهین و محرومیت) خانگی در حق فرزندان |
| ۱۳۷ | همهٔ گرایش‌ها | واکاوی فقهی تحصیل در گرایش‌های روان‌شناسی |





[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

## بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌ها و ارزیابی‌های صورت‌گرفته، مشخص شد که در حوزهٔ فقه روان‌شناسی الگوی منسجم و روشـــمند وجود ندارد. یکی از مزیت‌های پژوهش حاضر، استفاده از منابع متعدد برای دســـتیابی به نیازهای پژوهشی اســـت. هر یک از این منابع به‌علت داشتن اطلاعات خاص و زاویهٔ نگاه متفاوت اهمیت ویژه‌ای دارند که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود.

در بخش منابع اســـنادی، منابع علمی‌پژوهشـــی داخلی به جهت بررســـی وضعیت موجود و پیشـــنهادهای ارائه‌شده در آن‌ها بررسی شدند. در بخش منابع انسانی، مصاحبه از مدیران پژوهشی برای تعیین اســـتراتژی‌های عمدهٔ پژوهشی، مصاحبه از اســـاتید و کارشناسان روان‌شناس به جهت نیازمندی تخصصی آن‌ها، مصاحبه با مراجعان به‌علت توجه به رویکرد آسیب‌شناسی و تقاضامحور، بررسی انتظارات آن‌ها و درنتیجه دستیابی به نیازهای خاص جامعه مورد نظرخواهی قرار گرفتند. در بخش منابع سازمانی، تعدادی از نهادهای علمی‌پژوهشی و اجرایی مشاوره و روان‌شناسی به جهت دستیابی به وضعیت پژوهشی موجود و نیازهای پژوهشی آن‌ها، مورد نظرخواهی قرار گرفتند. به‌طور کلی، فرایند مشارکت افراد و گروه‌های مختلف دارای دانش تخصصی و مراجعان سبب غنی‌شدن و جامعیت می‌شود (کیسی، ۲۰۱۱: ص ۵۶).

از نتایج مهم پژوهش حاضر، دســـتیابی به ۱۳۷ مســـئلهٔ پژوهشـــی در ۱۱ گرایش روان‌شناسی است. نتایج نشان داد که بیشترین نیازهای شناسایی‌شده در گرایش مشاوره و روان‌درمانی، خانواده و آسیب‌شناســـی روانی به‌ترتیب با اختصاص ۳۵/۰۳، ۲۱/۸۹، ۱۶/۰۵درصد از کل نیازهاســـت. این مسئله نشان‌دهندهٔ اهمیت این گرایش‌ها و پتانسیل آن‌ها در زمینهٔ پژوهش‌های فقه روان‌شناسی اســـت. تعداد زیاد نیازها در سه گرایش بیان‌شده به سبب این است که متعلق احکام پنج‌گانه، افعال مکلفین اســـت و این ســـه گرایش بیشـــترین ارتباط را با حوزهٔ فعل و رفتار مکلف دارند و همچنین بیشـــتر کارشناسان روان‌شناســـی مشغول به مشاوره‌اند که این ســـه موضوع بیشترین مراجعان را در حیطهٔ کلینیکی به خود اختصاص داده است (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۶: ص ۱؛ احمدی، ۱۳۸۶: ص ۹۰). ازطرفی، کمترین نیازهای شناسایی‌شـــده متعلق به گرایش‌های روان‌شناســـی عمومی و روان‌شناســـی اجتماعی به‌ترتیب با اختصاص ۱/۴۴ و ۰/۷۲ درصد از کل نیازهاســـت. تعداد کم نیازهای پژوهشـــی در گرایش روان‌شناســـی عمومی به‌علـــت ماهیت این گرایـــش و پراکنده‌بودن روان‌شناسی عمومی در ســـایر گرایش‌ها (اتکینسون و دیگران، ۱۳۹۰: ص ۴۹) پیش‌بینی می‌شد، اما در گرایش روان‌شناســـی اجتماعی، تعداد نیازهای به‌دست‌آمده با توجه به ماهیت کاربردی‌بودن پژوهش، تداخل موضوعی با گرایش مشاوره و روان‌درمانی در بخش اصول و فنون نظیر گوش‌دادن،



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

همدلی، روابط کلامی و غیرکلامی و نیز تداخل موضوعی با گرایش خانواده (ســالاری‌فر ، ۱۳۸۵: ص ۱۸۳) کاهش پیدا کرد.

به‌طــور کلی، نتایج پژوهش حاضر به پژوهشــگران، دانشــجویان و دیگر افــراد علاقه‌مند در انتخــاب موضوع پژوهش و برقراری ارتباط با این موضوع‌ها کمک می‌کند. بر این اســاس، یافته‌ها موجب جذب سرمایهٔ مؤسسات پژوهشی و دستگاه‌های اجرایی‌ـفرهنگی برای حمایت از نیازهای پژوهشــی خواهد شد. همچنین، راهگشــای پژوهش‌های بعدی در زمینهٔ نیازسنجی در عرصهٔ فقه روان‌شناسی می‌شود.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر به‌دلیل کیفی بودن آن، مســئلهٔ تعمیم یافته اســت. از دیگر محدودیت‌های پژوهش عدم همکاری برخی از مراکز مشاوره بوده است؛ ازاین‌رو، تعمیم نتـایج آن بـه سـطوح مختلــف جامعهٔ دینی باید با احتیاط همراه باشد. با توجه به اینکه هدف پژوهش‌های کاربردی حل مســئله و سرانجام دستیابی به اطلاعاتی جهت اخذ تصمیم و رفع نیازها و مشکلات فوری اســت و ازطریق پژوهش‌های کاربردی اســت کــه می‌توان اعتبار فرضیه‌ها را که به‌وســیلهٔ پژوهش‌های بنیادی صورت‌بندی شــده‌اند آزمود (دلاور، ۱۳۸۴: ص ۶۱)، پیشــنهاد می‌شود در نیازسنجی‌های آتی نسبت‌به این پژوهش‌ها توجه بیشتری ازنظر معنوی و مادی صورت گیرد. انجام طرح‌های نیازســنجی هر دو سال یک‌بار به منظور شناسایی نیازهای روز جامعه نیز از پیشنهادهای پژوهش اســت. همچنین، پیشــنهاد می‌شود این پژوهش در جامعهٔ دانشــگاهی و جامعهٔ عمومی صورت پذیرد.



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

## کتابنامه


۱. اتکینسون، ریتال ل؛ اتکینسون، ریچارد، س؛ هیلگارد، ارنست ر. ۱۳۹۰. **زمینهٔ روان‌شناسی**. ترجمهٔ محمدنقی براهنی و همکاران. تهران: انتشارات رشد.

۲. احمدی، خدابخش. ۱۳۸۶. «**بررسی نیازهای خانواده‌ها به خدمات مشاوره‌ای**». مجلهٔ مطالعات فرهنگی. شمارهٔ ۱۰ و ۱۱. صص ۹۱-۶۷.

۳. ارفع بلوچی، فاطمه؛ کارشکی، حسین؛ آهنچیان، محمدرضا. ۱۳۹۰. «**ضرورت نیازسنجی پژوهشی در پژوهش‌های سازمانی ارائه‌شده در دومین همایش ملی مدیریت پژوهش و فنّاوری**». تهران: پژوهشکدهٔ سیاست‌گذاری علم، فنّاوری و صنعت. صص ۱۰ـ۱.

۴. اعرافی، علیرضا. ۱۳۹۱. **فقه تربیتی (مبانی و پیش‌فرض‌ها)**. قم: مؤسسهٔ اشراق و عرفان.

۵. امینی، ابوالقاسم؛ شقاقی، عبدالرضا؛ صداقت، کامران. ۱۳۸۴. «**معرفی یک الگوی نیازسنجی جامع و کاربرد آن در آموزش مداوم پزشکی**». مجلهٔ ایرانی آموزش در علوم پزشکی. دورهٔ ۵. پیوست ۱۴.

۶. ایزدهی، سید سجاد. ۱۳۹۴. «**ماهیت فقه سیاسی**». مجلهٔ حقوق اسلامی. شمارهٔ ۴۴. صص ۱۷۷-۱۵۳.

۷. جعفری، فریبا؛ یوسفی، علیرضا. ۱۳۸۳. «**نظرات مدیران و کارشناسان آموزش مداوم کشور درخصوص ویژگی‌های الگوی کارآمد نیازسنجی پزشکان، داروسازان و دندان‌پزشکان**». مجلهٔ ایرانی آموزش در علوم پزشکی. شمارهٔ ۲۲.

۸. دلاور، علی. ۱۳۸۴. **مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی**. تهران: رشد.

۹. رحیمی‌نژاد، عباس؛ عاشقی، حسن؛ مهاجر، یحیی؛ بیگی، طاهره. ۱۳۸۸. «**اجرای مدل تعیین اولویت‌های پژوهشی در سازمان آموزش و پرورش**». اولین همایش مدیریت آموزش سازمانی. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید بهشتی.

۱۰. فتحی واجارگاه، کوروش؛ گویا، زهرا؛ آقازاده، محرم؛ ابوالقاسمی، محمود؛ کامکاری، کامبیز. (۱۳۸۱). «**طراحی و اعتبار بخشی الگوی نیازسنجی برنامه درسی مدرسه محور**». نوآوری‌های آموزشی، زمستان ۸۱، شماره ۲.

۱۱. زارعیان جهرمی، آرمین؛ فضل‌الله، احمدی. ۱۳۸۴. «**نیازسنجی یادگیری در دورهٔ کارشناسی پرستاری، یک مطالعهٔ کیفی**». مجلهٔ ایرانی آموزش در علوم پزشکی. شمارهٔ ۱۵.

۱۲. سالاری فر، محمدرضا. ۱۳۸۵. **خانواده در نگرش اسلام وروان شناسی**. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.





[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

۱۳. سـرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه. ۱۳۸۵. **روش‌هـای تحقیق در علوم رفتاری**. تهران: نشر آگاه.
۱۴. سـعیدی رضوانی، محمـود؛ آهنچیان، نرگس. ۱۳۸۶. «**مقایسـهٔ نظـری و تجربی (علمی) رویکردهای کل‌نگر و جزءنگر نیازسـنجی آموزشی (درمورد شـرکت برق منطقه خراسان)**». مطالعات تربیتی و روان‌شناسی. دورهٔ ۸. شمارهٔ ۱.
۱۵. ـــــــــــــــــ؛ بیتقی، تقی. ۱۳۸۲. «**ارزشـیابی الگوهای نیازسنجی آموزشی و طراحی برنامه‌های درسـی آموزشـی علمی-کاربردی در جمهوری اسلامی ایران**». مطالعات تربیتی و روانشناسی. پاییز و زمستان. دوره ۴. شماره ۸.
۱۶. شـارف، ریچارد اس. ۱۳۸۹. **نظریه‌های روان‌درمانی و مشـاوره**. ترجمهٔ مهرداد فیروزبخت. تهران: انتشارات رسا.
۱۷. شعبانی بهار، غلامرضا؛ عرفان، غزاله؛ بختیار، زهرا. ۱۳۸۶. «**نظرسنجی و نیازسنجی از دانش آموزان در خصوص درس تربیت بدنی در مدارس متوسـطه شهرستان ملایر در سال تحصیلی ۸۴-۸۳**». «حرکت». پاییز. دوره ۳۳. شماره ۱۸۳۷.
۱۸. شـولتز، دوان‌پی؛ شولتز، سـیدنی الن. ۱۳۹۳. **تاریخ روان‌شناسی نوین**. ترجمهٔ علی‌اکبر سیف، خدیجه علی‌آبادی، حسن پاشاشریفی و جعفر نجفی زند. تهران: انتشارات رشد.
۱۹. شهیدی، شهلا؛ چنگیز، طاهره؛ سلمان‌زاده، حسـین؛ یوسفی، علیرضا. ۱۳۸۸. «**مؤلفه‌های مؤثر در نیازسنجی برنامه‌های آموزشی مداوم، ارائهٔ راهنمای کاربردی برای انتخاب و به‌کارگیری الگوها و فنون نیازسنجی**». مجلهٔ ایرانی آموزش در علوم پزشکی. دورهٔ ۹. شمارهٔ ۴. زمستان.
۲۰. عمادزاده، علی؛ بحرینی طوسـی، سـید محمدحسـین؛ یاوری، مهدی؛ صدیـق بهزادی، شـکرانه. ۱۳۸۴. «**نظرات مدیران و اعضای هیئت‌علمی در زمینهٔ نیازسـنجی آموزشی اعضا، هیئت‌علمی دانشـگاه علوم پزشکی مشـهد**». مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. دورهٔ ۵. شماره پیوست۱۴.
۲۱. فاضلـی، علیرضا؛ مهـدی‌زاده، حمید؛ تبیـک، محمدتقی. ۱۳۹۴. **اولویت‌های پژوهشـی مناسبات دین و روان‌شناسی**. قم: نشر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.
۲۲. فتحی واجارگاه، کوروش. ۱۳۸۹. «**الگوی پیشـنهادی اولویت‌یابی پژوهشـی برای حوزه‌های فرهنگی-اجتماعی**». ارائه‌شده به معاونت پژوهش حوزهٔ علمیهٔ قم: منتشرنشده.
۲۳. ـــــــــــــــــ. ۱۳۹۷. **نیازسـنجی پژوهشـی مسـئله‌یابی پژوهشی و اولویت‌بندی طرح‌های تحقیقاتی ویژهٔ مدیران و کارشناسان واحدهای پژوهشی**. تهران: نشر آییژ.



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]
[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]

۲۴. کریمـــی، غریب؛ دمـــاری، بهزاد؛ قره‌باغیان، احمـــد؛ رهبری، مریم؛ وفاییـــان، ویدا؛ میناب سالمی، الهام. ۱۳۸۴. «**نیازسنجی و تعیین اولویت‌های پژوهشی در مرکز پژوهش‌های سازمان انتقال خون ایران**». مجلهٔ خون. شمارهٔ ۴. تابستان ۸۴.

۲۵. مازنی، محمد صالح. ۱۳۹۸. «**نیازســـنجی پژوهشی با رویکرد آینده‌نگرانه**». مجلهٔ پژوهش و حوزه. شمارهٔ ۳۸. صص ۱۲۴-۱۰۹.

۲۶. مشکینی، میرزا علی. ۱۳۹۲. **مصطلحات الفقه**. قم: نشر بینا.

۲۷. معاونت پژوهش حوزهٔ علمیه. ۱۳۸۴. **اولویت‌های پژوهشـــی دســـتگاه‌های علمی-اجرایی در حوزهٔ دین**. قم: نشر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.

۲۸. میرمحمد صادقی. مهدی. ۱۳۹۶ (۷ آبان). «**سخنرانی همایش سلامت اجتماعی با محوریت بهداشـــت روان خانواده**». برگرفته از لینک https://www.irna.ir/news/82712127/30. خرداد ۱۳۹۸.

۲۹. یارمحمدیان، محمدحســـین؛ بهرامی، سوسن؛ فروغی ابری، احمدعلی. ۱۳۸۳. «**الگلوهای مناســـب نیازسنجی برای سنجش نیازهای سازمانی کارکنان شـــاغل در شبکه‌های بهداشتی و درمانی استان اصفهان**». مجلهٔ پایش. دورهٔ ۳. شمارهٔ ۳. صص ۲۳۵- ۲۲۷.

30.Boswell C, Cannon Sh. 2012. **Introduction to nursing research**. 3rd ed. Burlington, MA: Jones & Bartlett Publishers.

31.Calsyn RJ, Wineter JP. 1999. Understanding and controlling response bias in need assessment studies. EVALUATION REVIEW Vol 23(4): 399-417

32.Kissi, A. 2001. "Use of Constraint Trees in Research Planning".In Planning Agricultural Research: A Sourcebook. Wallingford: CAB International. PP 50-65.

33.Reviere, R., Berkowitz, S., Carter, C., & Ferguson, C. 2006. Needs Assessment: A Creative and Practical Guide for Social Scientists. New York: Taylor & Francis Ltd.



[ Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-11 ]

[ DOR: 20.1001.1.2476745.1398.5.4.3.6 ]